

JULI MOLL I GÓMEZ DE LA TÍA
(1947, es Mercadal - 2021, Maó)

En Juli Moll Gómez de la Tía era fill de mare granadina i de pare ciutadellenc. Els llinatges són prou eloqüents. Va néixer i es va criar, però, as Mercadal, on el seu pare, conegut com «el Senyor Toni» o també com «es poticari», va exercir tota la vida de farmacèutic. Concretament, en una casa entranyable de tres plantes que aplegava estances i racons laberíntics, entreteniment dels més menuts. Situada al carrer Nou número 47, la casa acollia aleshores la mateixa apotecaria, tot just a l'entrada, i el laboratori d'anàlisis. L'olor de fórmules magistrals impregnava tota la casa. A l'escola, de fet, sovint els retreien que feien regust de farmàcia. En Juli va ser el tercer de set germans i, doncs, va créixer en el marc d'una família nombrosa, però, malgrat tot, molt cohesionada i estructurada. La mare era una dona elegant, dolça, cultivada i, per damunt de tot, bona. El pare, un home també elegant i cultivat, estricte, que es feia respectar, però afectuós al mateix temps.

Em conta la meua mare que a casa es respirava un ambient alegre, a pesar de la gran rigidesa del pare, matisada, en moltes ocasions, per la mà més conciliadora de la mare. Una taula ben gran ocupava bona part del menjador, i és que eren molts els comensals a dinar i a sopar: la família sencera, i la minyona, situada en un cantell, perquè tot i que els pares insistien que s'assegués a taula amb ells, a ella no li feia cap gràcia. Els pares, els feien guardar molt d'ordre: les mans ben netes abans de seure a taula; es passava llista de tal manera que si no es complia la norma havien de tornar a la pica a fer-se-les net. A taula es feia silenci fins que, habitualment, el pare beneïa la taula. Per deferència a la mare, que era de parla castellana, a taula tots li parlaven en castellà mentre van ser nens. Amb el pare, però, hi parlaven en menorquí. El català (en la versió menorquina, com molt bé diu el meu oncle Domingo) i el castellà conviuen en harmonia, en aquella casa...

Els pares d'en Juli, com deia, eren persones cultes i cultivades, amants de la lectura, de la música, de les tertúlies, de les ciències i de la cultura en general. La música clàssica, simfònica, les òperes, les sarsueles, els acompanyaven sempre en els jocs, i en Juli ben aviat va ser capaç de recordar les lletres i les melodies més intricades. És graciosa (i molt reputada) l'anècdota d'un dia que va convidar el seu amic, en Nito «Costes», a la saleta d'estar, li va posar la música ben forta, i ell se'n va anar a voltar pel poble. Quedà estupefacte, el sacrificat i pacient amic.

En aquella mateixa saleta també hi havia molts llibres, i en Juli, com cap altre, se'ls engolia amb afany. Em conten el seu germà Domingo i la meua mare que un dia va arribar a casa una enciclopèdia de vint volums amb tapes blaves, lloc vermell i lletres daurades, que introduïa els joves a distintes disciplines d'una forma molt amena, el *Tesoro de la Juventud*, que en Juli (i en Domingo mateix) van devorar en pocs dies i de la qual en Juli era capaç de recordar i reproduir infinitud de detalls.

La veritat és que la casa que va veure néixer en Juli va ser testimoni d'un ambient de cultura, d'un voler saber, d'un amor per la ciència i també per la religió. Tots els fills recorden, per exemple, fets prou extraordinaris: el pare i la mare llegint junts el mateix llibre, o fins i tot riure plegats, fullejant el TBO, amb el còmic *La Familia Ulises*, del ciutadellenc Benejam. També els sobtava com de vegades compareixia algun personatge a dinar, i resultava ser algun intel·lectual, erudit o pensador, normalment de tendència progressista, com el mateix pare Llimona, Alfons Carles Comín (que militaria més tard al PSUC i pare del polític Toni Comín, exconseller de Salut), o el teòleg i professor universitari José María Díez-Alegría. O aquella altra vegada que els va visitar Maria del Mar Bonet, que va cantar a la saleta, que ho va omplir tot de vida i que va aconseguir fer somriure i emocionar la seva mare, ja malalta.

Em continua explicant la meua mare que, influenciat per l'ambient religiós que es respirava a casa quan encara eren petits, o potser més aviat per la mateixa capacitat d'observació, i de reproduir i d'interpretar tot el que tenia al voltant, semblava talment que en Juli aniria per capellà. Era

habitual veure'l vestit com a tal, preparant l'altar amb ciris i tot, i amb els germans o amics fent-li de parroquians; els feia agenollar i senyar; la missa i els càntics, en llatí. Quan li fallaven els parroquians habituals reclamava l'atenció de la bugadera, la Carmen, una bona dona que sempre havia estat d'esquerres i que ho era tot menys creient. I ja la veus, allà, amb el davantal posat i el sabó a la mà, agenollada, senyant-se i cantant en llatí.

Aquesta no era, ni de bon tros, l'única dèria que en Juli tenia de petit. En tenia moltíssimes més. M'expliquen que solia anar a passar l'estona amb el manescal i amb el carter, i allà es veu que arranjavem el món, o més ben dit el poble des Mercadal, amb projectes d'arquitectura sobre com reformar la que aleshores era la plaça de Cas Civils, enderrocant-ne el quarter per fer-ne una plaça digna. Curiosament, molt més endavant, aquest projecte es va fer realitat, i el quarter es va convertir en l'actual plaça del Pare Camps. La seva germana Magdalena també em conta que de jove feia excursions als llocs per xerrar amb els amos i demanar-los els cultius que feien, els noms de les eines, dels animals i dels punts geogràfics més propers.

En Juli, de ben petit, ja destacava, doncs, per la seva personalitat carismàtica, la seva gran capacitat d'observació, i la seva excepcional retentiva i memòria. Un dia, en Biel Julià, que havia fet escola una temporada as Mercadal, li explicava a l'oncle Domingo que li havia quedat gravat, moltíssim, el record d'un allotjament que tenia una curiositat insaciable per saber, que escoltava amb moltíssima atenció i que aprenia molt de veres. Era es conco en Juli.

Amb tot, s'ha de dir que al darrere de la seva aparença generalment serena i moderada, s'hi amagava un home apassionat per la llengua i la cultura catalanes, en ocasions «enderiat» per determinades qüestions lingüístiques, vehement i abrandat en l'expressió, de conviccions fortes i in-conformista, i molt discutidor, com de fet, la majoria de membres de la família. Tot i que la seva trajectòria, com deia, va girar entorn de la llengua i la cultura catalanes, els seus interessos inicials van ser uns altres.

Després de cursar el batxillerat elemental laboral, en modalitat agrícola-ramadera, a l'Institut Josep Maria Quadrado de Ciutadella, va decidir cursar el batxillerat laboral superior, especialitzat en conserves vegetals, a l'Institut d'Alfaro, a la Rioja. A la Universitat de Saragossa, concretament l'any 1965, va superar la prova de maduresa per a l'accés a la universitat, i aleshores va desplaçar-se a Barcelona, on va cursar el primer curs selectiu de ciències a la Universitat Central de Barcelona, amb assignatures de matemàtiques, física, química, i dibuix tècnic. A Madrid va cursar el segon curs d'Enginyeria de Camins, Canals i Ports a l'Escola Tècnica Superior d'Enginyers, ja que era l'únic lloc on llavors s'impartia aquesta titulació.

Allà va compartir habitació amb dos mallorquins de Felanitx, i precisament en un viatge a Menorca, via Palma, aprofitant les hores d'espera en la connexió, un d'aquests amics li va proposar d'anar a fer una visita a Francesc de Borja Moll, a l'antiga seu de l'editorial. Encara en recordava l'adreça: Torre de l'Amor, número 4. La trobada, em va contar el meu oncle, va significar un gir dràstic en la que seria la seva orientació acadèmica i professional definitiva. El meu oncle li va dir que ell, de català, no n'havia estudiat, però que en podia aprendre. I el mestre, que com bé sabem sempre havia mostrat una forta preocupació perquè tothom aprenguéss la llengua i la cultura catalanes, li va recomanar una llista de llibres.

La llista incloïa des de gramàtiques catalanes prescriptives (algunes, escrites per ell mateix), fins a novel·les (com ara *L'hostal de la bolla*, de Miquel dels Sants Oliver, o *Flor de card*, de Salvador Galmés), reculls de poemes de Miquel Costa i Llobera o de Joan Alcover, o les mateixes *Rondalles*, de Mossèn Alcover. També li va mostrar les preuades calaixeres, embrions del *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Des d'aleshores, el meu oncle va mantenir correspondència amb Borja Moll, i va ser llavors quan la seva inquietud (i ben aviat passió) per la llengua catalana es va desfermar. I el més paradoxal de tot és que precisament aquest canvi de rumb va tenir lloc quan encara residia a Madrid. Va ser en un dels estius d'aquest nou període, per exemple, que va orga-

nitzar un curset de català per a un grup d'amics del seu germà Domingo, el qual va significar, segons m'explica ell mateix, el seu primer contacte amb els pronoms febles i altres intimitats de l'idioma. A la seva germana Trini, i a qualcú més que ella no pot recordar, els solia fer classes de català, amagats al darrere del Centre Cultural, «es Centro». Ella ho vivia com una cosa subversiva, i el cert és que devia ser així. També va ser en aquella època que va decidir subscriure la seva germana petita Maria a la revista *Cavall Fort*, fet insòlit a la Menorca d'aquell temps. Ella mateixa també recordava amb nostàlgia com sovint la portava al camí de Tramuntana, la feia seure damunt d'una paret seca i li ensenyava a cantar «El cant dels ocells», de Pau Casals, cançó que havia de reproduir la nit de Nadal davant de tota la família.

Malgrat tot això, encara va decidir començar el segon curs d'arquitectura a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, però, tot i que s'hi desenvolupava bé, un dia va telefonar a son pare per informar-lo que, a ell, el que li agradava era la llengua, la llengua catalana, i que es volia dedicar de ple a això, i que des d'aleshores ja es pagaria ell mateix els estudis. Així és que es va matricular a Filologia Catalana a la Universitat de Barcelona, on va estudiar entre el 1969 i el 1981, amb diferents interrupcions a causa del servei militar. Allà, hi va tenir professors com ara Joan Martí, de gramàtica històrica, acòlit de Badia i Margarit; Ernesto Carratalà, professor de llatí, de qui guarda un gran record; Joaquim Rafel, de fonètica; Joan Veny, de dialectologia, o Joan Solà, de sintaxi normativa.

Mentre estudiava, va començar a treballar com a corrector de textos en català i castellà per a Edicions 62, i més endavant com a corrector, redactor i tècnic en terminologia de ciències a la *Gran Enciclopèdia Catalana*, on va treballar més de deu anys, normalment sota la direcció de Max Cahner, i on va tenir cura dels articles de tecnologia, biologia i biologia marina de gairebé tots els volums. M'explicava amb entusiasme, per exemple, com va aconseguir posar ordre i concert al gènere gramatical del substantiu *mar*, que aleshores, depenent del nom propi que acompanyava, apareixia tant en masculí (com a *el mar Bàltic*) com en femení (com a *la mar Mediterrània*), però sense un criteri clar al darrere. Des d'aleshores, *els mars* van passar a ser *les mars*, entre les quals la mar Bàltica.

A Enciclopèdia també va viure la mudança i l'ampliació a la plaça Adrià, quan va passar a mans de Banca Catalana. Cap a l'any 1970, es crea la Secció Catalana de l'Enciclopèdia, dirigida per Max Cahner, i és aleshores quan estableix contactes estrets amb Teresa Lloret, Francesc Fontbona, Roger Alier, Antoni Pladevall, Albert Manent, Josep Maria Ainaud de Lasarte, Armand de Fluvià, Joan Rebagliato, Montserrat Albet, Margalida Tomàs i Josep Massot, i amb Eulàlia Duran, que va ser qui el va engrescar en l'edició de l'obra de Binimelis. La Secció Catalana es comunicava de forma freqüent amb els assessors de la Gran Enciclopèdia, d'entre els quals em destacava el mateix Francesc de B. Moll, Badia i Margarit, Joan Fuster, Eliseu Climent, Sanchis Guarner, Josep M. Pons i Guri, Miquel Coll i Alentorn, Ferran Soldevila, Albert Manent, Francesc Bonamusa o Pierre Vilar, entre d'altres.

Em tornava a explicar, el meu oncle, un nou combat lingüístic interessantíssim, que en aquest cas va guanyar a mitges. La normalització de la grafia de la partícula *son* en casos com ara *son Saura*, *son Bou* o *son Moscard*, que tradicionalment s'ha escrit amb *s* i que sovint es pot veure escrit així, però que caldria escriure amb *ç*. El sintagma original de *son* és *ço d'en*: es tracta, per tant, d'una aglutinació del pronom demostratiu *ço*, variant reduïda de *açò*, i del pronom personal *en*, amb la caiguda de la preposició *de* que fa de lligam, tan freqüent en aquesta mena d'aglutinacions. I sol acompanyar un nom propi, generalment 'el nom del propietari o d'una persona vinculada al territori designat'.

Doncs resulta que l'escriptura amb *s* es deu a la confusió generalitzada que tingué lloc a partir del s. XIII en la pronunciació de les grafies *s* (i *ss*) i *c* (i *ç*), que va provocar, com és sabut, la generalització massiva de *s*. La qüestió és que amb les *Normes Ortogràfiques* es va restablir la norma d'es-

criure *c* davant de *e* i *i*, i d'escriure *ç* en posició final de mot, i davant de *a*, *o* i *u*, però mentre que el demostratiu *açò* i la variant *ço* van tenir la fortuna de passar pel filtre, l'aglutinació *son* no va tenir la mateixa sort, i això va deixar un sistema incoherent, amb *açò* i *ço* escrits amb *ç* i *son*, amb *s*. Un sistema incoherent, sobretot si es té en compte una de les regles d'or de la normalització toponímica: «Els mots de vocabulari comú que, sense modificació, entren a formar part d'un nom de lloc han de revestir en aquest la grafia prevista per a ells en el diccionari normatiu.»

Després de fer la consulta a Francesc de B. Moll (que tot d'una es va mostrar favorable a aplicar la reforma ortogràfica, però que després es va fer enrere per por de la reacció de la gent de Mallorca), un cop fetes les consultes pertinents a diversos assessors de Mallorca i de Menorca, i després de pensar-hi molt, es va optar per fer les entrades alfabètiques de cada article enciclopèdic corresponent per les formes en *s*- però amb doble encapçalament per recollir la forma normalitzada en *ç*-, i fer també les entrades alfabètiques per les formes en *ç*- amb remissió a les formes en *s*-. Aquesta solució és la que es troba, doncs, a la primera edició de la *Gran Enciclopèdia Catalana* i té l'avantatge d'obrir la possibilitat d'optar entre la grafia tradicional i la grafia congruent amb la norma ortogràfica, la grafia normalitzada.

Acabada l'etapa a Enciclopèdia Catalana i després d'un període en què la Secció Catalana va treballar a casa mateix de Max Cahner, al carrer d'Iradier, va fer cap a Curial Edicions Catalanes, on va treballar una bona colla d'anys, del 74 al 98, com a corrector i assessor lingüístic i toponímic. Des d'aquesta nova ubicació i encara sota la direcció de Max Cahner, va col·laborar en la compleció dels continguts d'història i de geografia catalanes i de la part enciclopèdica de moltíssimes entrades comunes a totes les enciclopèdies, vistes però des de l'òptica catalana, dels darrers volums de la *Gran Enciclopèdia* (de fet, és el 1980 que es publica el 15è i darrer volum de l'obra). Així mateix, va col·laborar en la *Gran geografia comarcal*, editada també per Enciclopèdia Catalana. I a Curial, va intervenir, de manera significativa, en l'elaboració del *Petit Curial* (publicat el 1979), un diccionari enciclopèdic que els que l'hem consultat sabem que és una veritable joia, i en la correcció dels deu volums del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, de Joan Coromines. Això, entre moltíssimes altres tasques editorials en què estava implicada Curial. Totes les col·leccions i revistes passaven per les seves pulcres mans: entre d'altres, les col·leccions «Biblioteca Torres Amat», «Autors Catalans Antics», «Documents de Cultura», «Biblioteca Popular Catalana», «La Mata de Jonc», etc., o les prestigioses revistes *Els Marges*, *Randa*, *Revista de Catalunya*, *Fonaments*, *Estudis d'Història Agrària*, etc.

L'any 1998, després que Curial es veiés obligada a fer una reducció de plantilla, va començar a treballar de tècnic en toponímia a l'Institut Cartogràfic de Catalunya, fins que l'any 2012, merescudament, es va jubilar. I des d'aleshores va poder dedicar-se, amb més plenitud, a la recerca i a la família.

En els darrers anys, en efecte, havia pogut intensificar la seva activitat investigadora, però el cert és que sempre havia sabut conciliar la professió amb la recerca. De fet, una determinada delibberació a la feina li havia servit prou sovint de pretext per treure punta a una infinitud de qüestions, sovint de caire toponímic i normatiu. Ja he comentat el cas de *son*. Darrerament, per exemple, s'havia interessat en la normalització d'exotopònims, amb reflexions valuosíssimes sobre com cal escriure i pronunciar els topònims d'origen forà. Cal escriure i pronunciar *Florència*, o més aviat *Florença*? És *Colònia* correcte, o caldria dir i escriure *Colonya*? És *Ankara* una paraula plana, o hauria de ser esdrúixola, *Ànkara*? Són *Túnia* i *Algèria* mots esdrúixols, o bé haurien de ser plans, *Tunissia* i *Algeria*? És *Moscou*, o més aviat *Móscou*? És *Mèxic* correcte, o hauria de ser *Mèixic*? Semblantment, és *Texas*, o *Teixas*? També va mirar de combatre altres desviacions ortogràfiques que afecten el lèxic comú, com ara l'escriptura del mot *horitzó* (que hauria de ser *horitzont*) o del mot *atles* (que hauria de ser amb *a* i no pas amb *e*). I va ser contundent a l'hora de qüestionar determinades dèries injustificades, com ara la reivindicació de la *h* intercalada en el topònim Maó.

Són molt reputades, per bé d'alguns i per mal d'uns altres, les seves contribucions a la revisió de determinats criteris elaborats per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans en relació amb el diccionari normatiu. De manera especial, l'informe titulat «Sobre la grafia dels compostos i derivats de mots que presenten etimològicament una essa inicial seguida de consonant», fruit de la col·laboració d'un grup de treball format, entre d'altres, per Gabriel Bibiloni, Jordi Bruguera, Francesc Esteve, Josep Ferrer, Lluís Marquet i ell mateix, el qual van lliurar, acompanyat de la signatura de 85 professionals de la llengua catalana, al president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1995. L'informe va ser publicat posteriorment al número 98 de la *Revista de Catalunya* (amb el títol «Reflexions entorn d'una norma inaplicable de l'IEC»). En aquest treball, s'hi exposen de manera rigorosa i convincent les raons per les quals els criteris seguits per l'IEC en relació amb l'escriptura dels mots compostos i prefixats amb radical començat en *s* + consonant, del tipus *infraestructura*, *polisportiu* o *sobrescriure*, són del tot incongruents i de difícil aplicació. Hi proposen, a més, una possible solució, que de moment no ha estat tinguda en compte per l'Acadèmia.

A aquesta contribució, caldria afegir, sens dubte, el polèmic article «El diccionari de l'Institut. Una aproximació sistemàtica», publicat l'any 1998 al número 60 de la revista *Els Marges*, i d'autoria compartida amb Francesc Esteve, Josep Ferrer i Lluís Marquet. Un informe impecable i implacable, fruit del treball intens durant prop de tres anys, que va posar de manifest, a desgrat de l'Acadèmia, algunes incongruències i inexactituds del *Diccionari de la llengua catalana*, publicat l'any 1995. La publicació de l'article, en què, de forma justificada, es titllava l'IEC de patir de la síndrome adàmica, va generar una veritable tempesta als mitjans de comunicació catalans. Malauradament, la reacció inicial de l'Institut no fou l'esperada. Tot i amb això, va anar esmenant, en l'edició posterior del *Diccionari* i en les entrades en línia, moltes de les incoherències i dels errors detectats pels autors.

No fora just si no fes referència a una de les contribucions a què havia esmerçat més hores i dedicació. L'edició i comentari de l'obra de Joan Binimelis, a la qual es va bolcar des dels anys noranta, des que la seva mentora, Eulàlia Duran, l'encoratgés a fer-ho. Fruit d'aquesta tasca ingent, va publicar el 2014 el llibre de Joan Binimelis *Descripció particular de l'illa de Mallorca e viles*, edició crítica que la mateixa Eulàlia Duran qualificava de molt madurada i metodològicament rigorosa, i per la qual s'enorgullia d'haver-lo tingut de deixeble. El geògraf mallorquí Vicenç Maria Rosselló i Verger va ser conspicu a l'hora de caracteritzar la feina feta per l'editor: «Cal confessar, d'antuvi —diu—, que l'editor crític [...] ha actuat amb *trop de zèle*, s'ha passat de frenada en termes col·loquials, en apropar-se al miler de pàgines on ha vessat la seva erudició, la visió crítica i un calaportal de documentació, i ha convertit una edició crítica gairebé en una enciclopèdia. Ara, ningú no li pot negar l'escrupolositat i l'extrem mirament en la transcripció d'unes còpies, sovint corrompudes, interpolades o mutilades.»

I, encara, cal esmentar la seva darrera tasca, en la qual havia treballat els darrers anys i que encara és inèdita: l'edició crítica de l'obra de Francesc Camps i Mercadal (Francesc d'Albranca), *El folklore menorquí de la pagesia*, edició que Joan Francesc López Casasnovas ha qualificat de molt documentada i molt treballada.

Amb motiu de la jubilació, en Juli Moll Gómez de la Tía va poder dedicar-se amb més plenitud no tan sols a la recerca, sinó també a la família. Era pare de tres fills: en Toni, fill del matrimoni amb la seva primera esposa Fàtima, granadina, com la seva mare; i en Biel i na Júlia, fills del seu segon matrimoni amb Catalina Cerdà, ciutadellenca, com el seu pare. I avi de tres fillets preciosos: na Hannah i en Bastian, a qui passejava sovint pel parc de la Ciutadella, i na Bruna, a qui visitava sempre que podia en els seus viatges a Menorca.

Clàudia PONS-MOLL
Universitat de Barcelona